

אלא⁽¹⁸⁾, אמר רב יוסף: היינו טעמא דרב הונא שהקיל לומר בחוטים שבצוארה שאינן חוצצים – לפי שאין אישה חונקת את עצמה, אלא דרכה לקשור את החוטים שבצוארה שיהו רופפים.

איתיביה אביי לרב יוסף: שנינו בברייתא:

הבנות יוצאות בשבת בחוטין שבאזניהן, שנותנות שם שלא יסתם הנקב, משום שאין דרכן להסיר אותם אפילו בשעת טבילה.

אבל לא יוצאות בחבקיין רצועות שבצואריהן.

ואי אמרת אין אישה חונקת את עצמה קשה חבקיין שבצואריהן אמאי לא יוצאות בהן? והלא אינן חוצצות, כי דרכן שלא להדק בצואר?

אמר רבינא: הכא בברייתא, בקטלא עסקינן ב-תז רצועות של בגד חשוב שנמצא כנגד לבה שלא יפול האוכל על בגדיה, והיו הרצועות קשורות מסביב לצואר, ודרך הוא דאשה חונקת את עצמה בקשירת רצועות אלו משום דניחא לה שתראה כבעלת בשר, ואין הרצועה מזיקתה משום שהיא חלקה ורחבה⁽¹⁹⁾.

18. התוספות העירו על לשון "אלא" שבדרך כלל מורה שהגמרא חוזרת בה מהדין הקודם וכאן הרי רק תירצו קושיא, ופירשו שרב יוסף הוא המקשה וכשהוא עצמו תירץ אמרו לשון אלא.

והריטב"א פירש שסברה הגמרא שבצואר אינו חוצץ מפני שהוא יותר רך, והגמרא חוזרת בה שרכות הצואר היא יותר סיבה שיחצוץ "אלא" הסיבה היא מפני שאין דרך להדק חוט בצואר. והשפת אמת מוסיף שמתחילה למדנו שגם אם תהדק חוט בצואר הוא לא חוצץ, ודוחה הגמרא שבאמת אם היא תחנוק את עצמה החוט יחצוץ, ורק משום שאין דרך אשה לחנוק את עצמה לכן אינו חוצץ.

19. והקשו התוספות שמבואר שקטלא אסור מפני שהוא חוצץ בטבילה, ומהסדר במשנתנו משמע שהוא אסור משום תכשיט שמא תראה אותו לחבירתה ותטלטלנו, [שמתחילה נמנו החציצות ובסיפא נמנו תכשיטים, וקטלא נכתב בסיפא] ומדוע לא אסרה אותו המשנה משום חציצה?

ותירצו שאפשר ללבוש אותו בשתי צורות, או

מהודק וקשור לצוארה או רפוי ולנוי בעלמא, והמשנה מדברת כשהוא רפוי ולובשת אותו כתכשיט ואז אינו חוצץ והאשה עלולה להורידו ברשות הרבים, והברייתא מדברת כשהוא קשור ומהודק ואז אין חשש שתורידנו ברשות הרבים משום שמתרחה היא כדי שתיראה כבעלת בשר ואין לאסרו כמו תכשיט, ולכן הברייתא אוסרת מצד חציצה בטבילה.

והרשב"א וריטב"א כתבו שיש שני מיני קטלא – אחד שעשוי להידוק צוארה כמבואר בברייתא, ויש עוד קטלא שהוא תכשיט שתולים עליו אבנים טובות. וזהו הקטלא שבמשנה. [ובאמת רש"י להלן נט, ב כתב שני פירושים בקטלא]. והשפת אמת ורבי אלעזר משה הורביץ כתבו שגם לפירוש רש"י אפשר לומר שהקטלא עצמו הוא בגד לנוי וה"חבק" שלו היא הרצועה שמהדקים אותו לצואר, והמשנה מדברת על הקטלא עצמה שאסור מצד תכשיט והברייתא מדברת על ה"חבקים" שאסורים מצד חציצה.

ומהרמב"ם בפירוש המשנה נראה שהוא מפרש קטלא שחונקת את עצמה בו והוא גם תכשיט "שעורכין בה גרגרי זהב", ובהלכות

תנן במתניתין במסכת מקואות: רבי יהודה אומר חוטאים של צמר ושל שער אין חוצצין בטבילת אדם מפני שהמים באין בהן.

אמר רב יוסף אומר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יהודה בחוטי שער העשויים משער שאינן חוצצים.

אמר ליה אבוי: מדבריך שאמרת הלכה כרבי יהודה, נשמע מכלל דבריך דפליגי רבנן על רבי יהודה בחוטאים העשויים משער, וסוברים שהם חוצצים כשקושרים בהם את שערות הראש. והלא תנא קמא לא הזכיר בדבריו חציצה בשערות האדם, ומוכח שסבר כי חוטאים אלו אינם מהוים חציצה בשיער האדם היות ושיער אינו מהודק בשיער. ומנין לך לומר שנחלקו בזה על רבי יהודה?

וכי תימא שמוכח מתוך דברי רבי יהודה שתנא קמא נחלק עליו אף בחוטי שיער המהודקים בשיער, משום דאי לאו דשמעינן מתנא קמא דאירי בחוטי שער — איחו נמי לא הוה מיירי בחוטי שיער.

אין זה הכרח.

כי ודילמא מה שהזכיר רבי יהודה חוטי שיער, בגדר "כשם" הזכירם. וכך קאמר להו רבי יהודה לרבנן [תנא קמא]: כי היכי דמודיתו לי בחוטי שער שאינם חוצצים בשיער, אודו לי נמי בחוטי צמר שאינם חוצצים.

איתמר, אמר רב נחמן אמר שמואל: מודים חכמים לרבי יהודה בחוטי שער שאינם חוצצים.

תניא בבבלייתא נמי הכי שמודים חכמים לרבי יהודה בחוטי שער:

חוטי צמר חוצצין, חוטי שער אינן חוצצין.

רבי יהודה אומר: של צמר ושל שער אין חוצצין.

אמר רב נחמן בר יצחק: מתניתין נמי דיקא שלא נחלקו חכמים בחוטי שער.

דקתני: יוצאה אשה בחוטי שער בין משלה תלושים בין משל חברתה

ומדייקינן: מתניתין — מני?

אילימא רבי יהודה אמרה למתניתין, אם כן מדוע אמרה המשנה חוטי שער, ולא יותר, והרי חוטי צמר נמי אינם חוצצים לפיו.

אלא לאו, מתניתין רבנן היא. ושמע מינה בחוטי שער לא פליגי רבנן על רבי יהודה.

ומסקינן: שמע מינה.

שינונו במשנה לא תצא האשה בטוטפת:

מפני שחונקת את עצמה בה, והשו"ע כתב שני דינים בקטלא, אחד אסור מצד שהוא תכשיט [שג, ז], ואחד משום שהוא חוצץ בטבילה [שג, ב].

שבת [יט, ז] מנה זאת כתכשיט, והוא אוסר [יט, י] חוטאים צבועים בצואר מחשש שתראה אותן לחברותיה וראה מגיד משנה שם. ובהלכות מקואות [ס, ז] כתב שקטלא חוצצת בטבילה

והוינן בה: מאי טוטפת?

אמר רב יוסף: חומרתא דקטיפא, קשר שעושים בצואר הנשים כנגד עין הרע.

אמר ליה אביי: מדוע אסור לצאת בזה בשבת, תהוי הטוטפת כקמיע שנכתב על ידי מומחה לקמיעות וידוע שהוא מועיל ותשתרי לצאת בו בשבת, כשמוציאה אותו דרך מלבוש, שהרי דבר שהוא משום רפואה נחשב הוא לחולה כאחד ממלבושיו? (20)

אלא, אמר רב יהודה משמיה דאביי: טוטפת האמורה במשנה היא אפוזיניו – ציץ שמניחה אותו האשה על ראשה למעלה מן המצח.

תניא נמי הכי שטוטפת היא ציץ ולא חומרתא דקטיפתא, שכך שנינו בברייתא:

יוצאה אשה בסבכה המוזהבת על ראשה, ואין חוששים שמא תשלוף את הסבכה מעל ראשה, שהרי לא תגלה את שערותיה.

וכן יוצאת בטוטפת ובסרכיטין [יתבאר לקמן] הקבועין בה בסבכה.

ודרך הנשים הוא שקובעות בסבכה רק את הציץ ולא את החומרתא דקטיפתא העשוי כנגד עין הרע, ומבואר שטוטפת הוא הציץ, וכדברי רב יהודה בשם אביי (21).

הכונה לחומרתא דקטיפתא שאין דרך לחברו לסבכה, אבל במשנה לא מפורש כל כך למה מחוברת ותפורה הטוטפת.

ובעצם יש להקשות שהמשנה אוסרת טוטפת והברייתא מתירה טוטפת? וצריך לומר שהמשנה אוסרת כשאינם תפורין לסבכה והברייתא שאומרת קבועין בה הכונה היא שהם תפורים לסבכה. והטור כתב בזמן שהם קשורים מותר ופירש כך את לשון הברייתא. וראה ביאור הלכה [שג, ב].

והרמב"ם [יט, ו] כתב שטוטפת וסרכיטין אסורים שמא יפלו ותטלטלם ולא משום תכשיט, ופירש בזמן שהם תפורים הכונה תפורים אחד לשני ולא לסבכה והתפירה מיועדת למנוע חשש שיפלו. וראה ראב"ד בהשגות ומאירי שחולקים עליו ופירשו תפורין – דוקא לסבכה. ולדעת הרמב"ם מדויק לשון המשנה תפורין – והכונה אחד לשני, והברייתא נקטה הקבועין בה – דהיינו שהם שייכים וקבועים בסבכה ולא מחוברים בה, ומובן לפי זה מה שהוכחנו מהברייתא שמדובר בציץ ולא למדנו זאת

20. להלן סא, א מבואר שיש שני סוגי קמיעות לעין הרע, יש שכותבים בהם שמות הקודש לשמירה ויש שמניחים בהם עשבים מיוחדים לסגולה.

והשפת אמת מפרש את סברת רב יוסף שאסור משום חשש שתורידנו להראותו לחברתה כמו תכשיט, והקשה אביי אם כן נאסור מאותה הסיבה כל קמיע? ועל כרחק שאסרו רק תכשיט ולא מה שלובשתו לרפואה. והקשה מדוע לא נאמר שאסרוהו רק לאשה מחשש שתורידו בשעת טבילה ותבא לטלטלו? ותירץ, שצריך לומר שהקמיע אינו מתקלקל בטבילה ואינה צריכה להורידו לצורך טבילה, ודייק מסדר המשנה שטוטפת אסורה משום תכשיט ומשא, ולא מחשש טלטול אחר הטבילה.

21. תוספות. והעיר המהר"ם, שבאמת במשנה עצמה כבר מבואר שהטוטפת מחוברת לסבכה שהמשנה אוסרת בזמן שאינם תפורים, ומבאר שהגמרא למדה זאת מהברייתא, משום שמפורש בה יותר שהטוטפת קשורה לסבכה ומוכח שאין

איזו טוטפת, ואיזו סרביטין?

שנינו במשנה: ולא תצא האשה בכבול.

אמר רבי אבהו: טוטפת — המוקפת לה על פדחתה מאזן לאזן.

אמר רבי ינאי: כבול זה איני יודע מהו.

אי "כבלא דעבדא" — תנן, חותם שעושים לעבד בכסותו להוכחה ולסימן על עבדותו, ובזה אמרה משנתנו שלא תצא השפחה בחותם זה⁽²³⁾. אבל כיפה של צמר כובע שתחת השבכה שהאשה מתקשטת בו שפיר דמי לצאת בו.

סרביטין — כורכת האשה כיסוי על ראשה ומשני צידי הראש יורדים חלקים מהכיסוי המגניעין לה עד לחייה.

או דלמא "כיפה של צמר" — תנן במתניתין שלא תצא בו⁽²⁴⁾, ומשום שיש חשש שמא

אמר רב הונא: עניות עושין אותן של מיני צבעונים, עשירות עושין אותן של כסף ושל זהב⁽²²⁾.

אשה, ויש ראשונים שתירצו שעבד דינו כאשה למצוות לכן כתבו את הלכותיו ביחד עם דיני יציאת אשה בשבת.

מהמשנה, משום שבמשנה באמת לא כתוב שהם תפורין לטבכה. וראה פרי מגדים שג, ה.

ועוד הקשו התוספות אם המשנה מדברת על סימן של עבדות, מדוע התירו כבול בחצר [במשנה סד, ב] יותר משאר דברים שאסרו בחצר כמו ברשות הרבים, ואם נפרש שזה תכשיט מובן שהתירו זאת בחצר כמו פיאה נכרית שהתירו בחצר כדי שלא תתגנה על בעלה, אבל בחותם של עבד מדוע שיתירו בחצר?

22. כתב הריטב"א שרב הונא מחדש שעניות אסורות בשל צבעונים משום שדרכם בכך, ועשירות מותרות בשל צבעונים שאין זה תכשיט אצלם ואין חשש שתראה אותם לאחרות, ולא גזרו לעשירות בתכשיט של עניות.

ותירצו שהתירו בחצר מפני השלום בין האדון לעבד שלא יבואו לידי קטטה. אבל רש"י להלן במשנה [סד, ב] כתב שבאמת כולם מודים שהכבול שהתירו בחצר הוא כיפה של צמר — תכשיט, ונחלקו רק על המשנה כאן איך לפרש אותה. [והתוספות תמהו על דבריו. וראה להלן]. והרשב"א וריטב"א תירצו שהאיסור בחצר הוא שמא ישכח ויצא כך לרשות הרבים, וחשש זה שייך רק בתכשיט ונוי אבל חותם של עבד שגנאי הוא לו ולובשו בעל כרחו, מיד כשיוכל להורידו — דהיינו כשיוצא לרשות הרבים יורידו ולא ישכח. וראה בפני יהושע תירוץ נוסף.

והתוספות הרא"ש כתב שהחידוש הוא שלעניות אסור של צבעונים, וחיישינן שתראם לחבירתה אף שזה מראה על עניותה.

והשו"ע שג, ב לא מחלק בין עניות לעשירות, וכן הרמב"ם [יט, ו] לא חילק אבל פירש רק העשויות מזהב, ובאמת לפי הטעם שכתב הרמב"ם שהאיסור הוא מחשש שיפלו ותטלטלם אין סברא לחלק בין עניות לעשירות. וראה פרי מגדים [שג, ה] שרצה לחלק שהמשנה מדברת בשל זהב והברייתא בשל צבעונים, אבל ברמב"ם [יט, י] מפורש שאין חילוק. [וצריך ביאור הרמב"ם שם [י] שלכאורה סותר את דבריו שבהלכה ו].

24. הראשונים מפרשים את הספק בכיפה של

23. והקשו התוספות מדוע המשנה מדברת על שפחה — אשה ולא על עבד? ותירצו שנקטו דין שפחה משום שהמשנה מדברת על תכשיטי

תשלוף אותו להראות לחבירתה, וכל שכן
שלא תצא בכבלא דעבדא,

אמר רבי אבהו: מסתברא, כמאן דאמר:
כיפה של צמר, תנן.

ותניא נמי הכי שכבול הוא כיפה של צמר:

ששינונו בברייתא: יוצאה אישה בכבול
ובאיסטמא [יבואר לקמן] לחצר שאינה
מעורבת בעירובי חצירות.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף יוצאת
בכבול לרשות הרבים.

כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר:

כל שהוא למטה מן השבכה, כמו כבול
ואיסטמא — יוצאין בו. שלא חששו חכמים
שלא תשלוף אותו להראות לחבירתה כי על
ידי כך יתגלה שעה.

כל שהוא למעלה מן השבכה — אין יוצאין
בו.

וממה שאמר שכבול הוא תחת השבכה,
מוכח שהוא כיפה של צמר ולא חותם של
עבד.

מאי איסטמא?

אמר רבי אבהו: ביזיוני.

מאי ביזיוני?

אמר אבוי אמר רב: כליא פרוחי, מצנפת
קצרה האוספת את שערותיה היוצאות לחוץ
לאחר שקלעה את שעה⁽²⁵⁾.

תנו רבנן: שלושה דברים נאמרו באיסטמא:

אין בה משום כלאים מפני שאינה עשויה
מחוטטים טוויים, וכל בגד שאינו עשוי
מחוטטים שנטוו אין בו משום כלאים [כגון

דברים שאם תורידם יתגלו שערותיה כמו
סבכה], ומאידך מהמנהג של הנשים ללבוש
איסטמא נראה שיש איסור שיתגלו הפרוחי
דהיינו שערות בודדות היוצאות מקליעת
שערותיה.

ובאמת נחלקו בזה הפוסקים, והרמ"א
[או"ח עה, ב] מביא שיש מקומות שנהגו היתר
בזה, והובאו הדיעות במגן אברהם [שם, ד].
והמתירים למדו זאת ממה שחששו שתוריד את
האיסטמא ברשות הרבים, ולדעת האוסרים צריך
לומר שלא בכל זמן יש [פרוחי] שערות
שיוצאות אלא משום שלפעמים יוצאות שערות
לבשו זאת לתוספת צניעות, ואדרכה המנהג
מוכיח שאם יוצאות שערות צריך לכסותם.
והמגן אברהם [שם] מביא מספר הזוהר
שמהיר מאד שלא יצאו לחוץ שערות כלל.
וראה ביאור הלכה שם.

צמר אם מותרת לצאת בו, שהוא שונה משאר
תכשיטים המחוברים לסבכה, משום שאפשר
בדוחק להורידו בלי שיתגלו שערותיה, ונחלקו
האם חששו לכך חכמים. והר"ן [בחידושים]
כתב בשם רבי יהונתן שאף שאם תורידו יתגלו
שערותיה יש לאסור מחשש שתורידו מרוב
חשיבותו של הכבול, ויש לה אפשרות להוריד
לרגע את הסבכה ולהוציאו ולהחזיר את הסבכה
במהרה, חששו שתראנו לחבירתה ותטלטלנו.

25. רש"י. והר"ח ורי"ף פירשו שהם חוטטים
הקשורים בכובע ויורדים ומכסים את הפנים כדי
שלא יבואו זכובים על הפנים. והרמב"ם
בהלכות כלאים [י, כ] גם מפרש כך, וראה להלן.
ולפי פירוש רש"י מבואר כאן שאסרו לצאת
בה בשבת שמא תורידנו ותטלטלנו, והיינו שאין
בהורדתו גילוי שער האשה [שהרי לא חששו על

לבד] (26).

בילפותא מכלאים (27).

ואינה מטמאה בנגעים משום שאינה קרויה בגד כי גדרי בגד לענין נגעים נלמדו

ואין יוצאין בה בשבת לרשות הרבים.

שהם מחוברים אליו, אבל בגד שנועד רק ללבישה וחימום — החוטים המחוברים אליו אוסרים את כולו אפילו אם לא לובשים ומתחממים בחוטי הכלאים עצמם [כגון שחוטי הכלאים נגררים על הארץ].

והתוספות [ד"ה ואינה] כתבו בשם הערוך פירוש אחר וסיבה נוספת שאין בו משום כלאים, שהוא חתיכת בגד מזהב שקובעים בו אבנים טובות לנוי, ואין בו איסור כלאים משום שהעיקר הם האבנים והבגד נועד רק לקבוע בו את האבנים טובות. וראה דרך אמונה [ביאור ההלכה, שם] שדן אם פירוש הערוך מוסכם לדינא.

27. רש"י. והרי"ף כתב מפני שאינו שתי וערב. והקשו התוספות שלא יטמא בשום טומאה שהרי כל טומאה צריך להיות בגד? ותירצו שבשאר טומאות יהיה טמא משום שנלמד ממדרס בקל וחומר, וכל מה שראוי למדרס טמא בשאר טומאות חוץ מטומאת נגעים.

והרמב"ן תירץ, שבאמת אינו טמא בכל הטומאות, והברייתא באה לחדש שאפילו בנגעים אינו טמא, ואף שטומאת נגעים אינה דוקא בבגד אלא בשתי וערב לבד — איסטמא לא נחשב כשתי וערב. והביאו הראשונים תירוץ נוסף שאיסטמא באמת נחשב בגד ונטמא בכל הטומאות, אבל בנגעים אינו טמא משום שהוא בגד צבוע וטומאת נגעים נאמרה רק בבגד לבן. ולפי פירוש הערוך [הנ"ל] שהוא חתיכת בגד שקובעים בו אבנים טובות, אינו נטמא בטומאת נגעים משום שהבגד טפל לאבנים ולא נחשב בגד, אבל בשאר טומאות הוא טמא מדין תכשיט.

26. רש"י ורי"ף. והקשו התוספות שבמשנה כלאים [ט, ט] שנינו שהלבדים אסורים? ותירץ ריב"א, שלבדים קשים לא אסרו חכמים, ודוקא לבדים רכים אסורים מדרבנן. ורבנו תם אומר שכלאים דרבנן כגון לבדים או בגד שמציעין אותו לשכב עליו, מותר כשהוא קשה, אבל בגד שעשוי ללבישה אסור מדאורייתא אפילו אם הוא קשה. אבל הרמב"ם [כלאים י, ב] סובר שלבדים אסורים והכסף משנה מפרש שהם אסורים מדאורייתא, והראב"ד חולק.

ובאמת הרמב"ם [שם, כ] מפרש שאיסטמא אין בה משום כלאים, מחמת שאינה עשויה להנאת חימום אלא להפריח את הזבובים [כפירושו הנ"ל]. והקשו עליו הרי הכלאים מחוברים לכובע שהוא בגד שאסור משום כלאים ואף שאין נהנה הנאת חימום מהכלאים עצמם אבל הבגד כולו נאסר, שהרי בחוטי ציצית שהם כלאים צריך דרשא להתירם ואף שאין הנאת חימום מחוטי הציצית עצמם, ומוכח שהכלאים אוסרים את כל הבגד ומדוע לא יאסר הכובע מחמת חוטי הכלאים שנעשו בו כדי להפריח את הזבובים?

ותירץ האב"ע [שם י, יח] שאם אין הנאת חימום מהצמר ופשתים עצמם הם אינם אוסרים את הבגד אף שהבגד עשוי לחימום, ומה שבציצית היה נאסר הבגד [לולי הדרשא] מחמת החוטים, הטעם הוא משום שחוטי הציצית הם צורך הבגד שבלעדיהם אסור ללבושו ולכן הם חלק מהבגד ואוסרים את כולו, אבל חוטי האיסטמא אינם חלק מהכובע.

והדרך אמונה [ביאור ההלכה י, כ] תירץ, שחוטים שנעשו למטרה אחרת [להפריח זבובים ולא לחימום] אינם אוסרים את הבגד אפילו